

Розділ III

Забуте народження

Великою хранительською чеснот, на яких міцно трималося все родинне виховання, безперечно, була мати.

Хосе Альварес Хунко. «Імператор Паралелі»

Мало минути двадцять років після смерті Перона, щоб на світ вийшов секрет його народження. Згадана автобіографічна розповідь [Перон, 1976] була зроблена Пероном, коли йому вже виповнилося сімдесят років, тому навряд чи вона могла бодай на щось вплинути, тож навіщо йому було брехати. Він наполягав на тому, що його брат був на чотири роки старший за нього. Отже, якщо Маріо Авеліно Перон, або Авеліно Маріо (за першим ім'ям він був хрещений, а за другим – внесений до реєстру), перший син його батьків, народився 30 листопада 1891 року, то сам Хуан Домінго не міг з'явитися на цьому світі раніше за кінець 1895 року. Генерал завжди засвідчував саме цю дату, мабуть, вона видавалася йому щасливою. «У великому будинку на вулиці Буенос-Айрес у містечку Лобос уранці 8 жовтня 1895 року на світ з'явився другий син подружжя Соса-Перон». Так писав Енріке Павон Перейра [1952], його офіційний біограф. Саме цей текст було опубліковано в кульмінаційний для влади пероністів момент (на той час Евіта була ще жива, хоча й дуже хвора) і мав на меті радше приховувати, аніж відкривати правду. Згодом Павон Перейра у книжці «Я, Перон» [1993] (у ній він також виводить величну постать Аугусто Роа Бастоса на тлі тогочасних перипетій), яку написав і видав майже через двадцять років після смерті головного героя, все ж таки визнає свою брехню і наводить, хоч і з певним лукавством, точну дату його народження.

І якщо правда така: він народився не в Лобосі, не 8 жовтня 1895 року і не був сином подружжя в строгому сенсі, то неправда те, як стверджує Павон Перейра у своє виправдання, що батько не надавав особливого значення офіційній реєстрації, на яку погодився лише через два роки і, безсумнівно, після значного тиску. Принаймні, таку версію приписують Генералові. Утім, не варто цілковито довіряти біографам, а поготів офіційним, ними завжди рушить або прихильність до героя, або ненависть, або образа. У ставленні Павона Перейри до Перона, чий інтелект останній, до речі, оцінював не надто високо, але тримав його біля себе за беззаперечну собачу відданість, завжди переважали прихильність і захоплення.

Інший дослідник минулого Перона, доктор Іполіто Баррейро, теж настільки відданий, що, попри свій науковий ступінь, часто впадає в гріхи агіографії. Оскільки він був особистим лікарем лідера і знався на маловідомих аспектах його життя, то саме йому належить підтвердити надійними документальними доказами те, що нині є громадським надбанням. Отож Хуан Домінго Перон народився в Роке-Пересі, округ Саладільйо, на бідному ранчо, 7 жовтня 1893 року, на двадцять три місяці пізніше за свого брата Маріо Авеліно, у корінної поселенки Хуани Соси. Будинок, де він народився, зберігся, зараз на ньому встановлена меморіальна дошка із зазначенням того, що це родове помешкання Генерала. На церемонії відкриття була присутня його донька Лусія Віргінія Перон, яка, згідно з аргентинським законодавством, все ще є Мартою Сусаною Ольгадо. (Поки я пишу ці рядки, вона очікує на результати тесту ДНК. Цілком імовірно, що ще до того, як моя книжка побачить світ, результати будуть нарешті оприлюднені, тож їхнє споріднення підтвердиться. Можливо. А можливо, і ні.)

Жоан Бенавент здійснив власне дослідження, результати якого становили зміст його великої книжки про Перона [2004]. Він також зазначає дату 1893 року і місце народження Генерала, як і його індіанське походження. Так само, як і Лусія Перон в своїх мемуарах.

Здається, що решта біографів не була зацікавлена у такій правді. Незрозуміло чому.

Може, тому, що індіанець у 1893 році був ніким і нічим, а про індіанку годі й казати. До того ж Хуана Соса Толедо не була одружена з батьком своїх синів. Тож Перон, позашлюбна дитина індіанки, був менш ніж нічим. Це важливо, враховуючи, чого досяг цей чоловік.

Хуана Соса Толедо народилася в 1875 році. Іполіто Баррейро [2000] дуже ретельно дослідив її родовід. Її батьком був Хуан Іренео Соса, етнічний індіанець кечуа, який приїхав із Сантьяго-дель-Естеро до провінції Буенос-Айрес. Він був гаучо, які становили більшість населення пампасів. Хоча за три роки до народження Хуани культура гаучо майже зникла, у 1872 році було опубліковано поему «Мартін Фієрро», головний герой якої, що уособлює незлічений досвід сільських пеонів, перетворився на епічний архетип. Водночас набуває чинності закон про дротяні огорожі для розмежування володінь, що поклав край безладному відгінному скотарству і полюванню на корів заради їжі. Фронтір зник до 1880 року, з другою пустельною кампанією генерала Рока, який остаточно підкорив корінні племена, за винятком нечисленних тоба та мокові у зоні Чако, які воювали за свої землі майже до 1900 року. Хуан Іренео Соса був гаучо, до того ж не з найпокірніших. Він був бойовим товаришем легендарного Хуана Морейри, який загинув від рук поліції. А дід Генерала знайшов свій кінець у бійці наприкінці 1891 року чи на початку 1892-го. Обидва пали зі зброєю в руках.

Матір'ю Хуани Соси Толедо була Мерседес Толедо Гауна, яка, своєю чергою, була донькою Вікторії Гауни, корінної поселенки Асуля, яка народилась у 1820 році, а померла 30 серпня 1872 року, ще до появи на світ її онука. Вікторію примхи долі занесли до району Фортін-де-Лобос. Як звали її батьків, невідомо.

Мерседес Толедо Гауна та Хуан Іренео Соса жили у так званій зоні де-Лас-Кінтас, нині ця територія забудована. Вона мала сімох дітей, що згадує і доктор Баррейро [2000]: Хуана Соса Толедо (1875–1953); Марія Луїса де-лас-Мерседес-Толедо (21 травня 1880–1935); Мануела Аполонія Толедо, народжена 9 лютого 1882 року від невідомого батька; Амансіо Іренео Толедо, відомий як «Ель Туерто Мора» (ісп. el Tuerto Mora – досл. «Одноока пуля») (10 лютого 1884); Педро Пабло Толедо (7 червня 1886); Франсіска Кармен Толедо, зведена сестра Хуани (14 липня 1887), одружена з таким собі Агірре, хрещена мати Генерала, від шлюбу й до смерті мешкала в містечку 25-де-Майо (25 Травня) у провінції Буенос-Айрес; Антоніо Толедо, народжений 25 травня 1891 року, менш ніж за шість місяців до свого племінника Маріо Авеліно.

Мерседес Толедо Гауна мала сестру Онорію (тітку Онорію) і брата Хосе Артеміо Толедо (за словами деяких дослідників, згодом трапитись так, що він стане домоправителем свого внучатого племінника, військового), що одружився з Бенітою Ескудеро.

Історія з боку батька починається в Європі. Ось як її розповідає сам Генерал:

Мій прапрадід був медиком, сардинським лікарем. Прізвище Перон вельми поширене в Іспанії, Італії та Франції, можливо, через те, що Сардинія, звідки воно родом, була окупована цими трьома державами. Королівство Сардинія (королівство дуже впертих людей) складалося з острова Сардинія, Генуї та П'ємонту. Безумовно, якби моє прізвище було італійського походження, ми б звалися Пероні. Тому, можливо, я є нащадком іспанців, які оселилися на Сардинії в епоху, коли Іспанія окупувала острів (іспанське домінування на Сардинії завершилося на початку XVIII століття). За часів Наполеона сардинці боролися за незалежність острова. Хтось із них пішов у гори воювати, а побачивши, що зазнали поразки, емігрували. Прихильників незалежності називали дисидентами. Одним із цих сардинських дисидентів був Домінго Перон, син медика, який емігрував до Буенос-Айреса в 1860 році. Я гадаю, що він був сенатором. Багато років тому в мене вдома висів портрет цього мого прадіда, вдягнутого в чорне, з мереживним коміром. У Буенос-Айресі він відкрив кілька взуттєвих магазинів та імпортував взуття з Італії. Його син (тобто мій дідусь з батьківського боку) був одним із найвідоміших лікарів у Буенос-Айресі. Крім того, він був політиком: депутатом, сенатором і президентом Національної ради з питань гігієни, яка

була еквівалентом того, що зараз є Міністерством охорони здоров'я. Він брав участь у парагвайській війні. А ще прославився тим, що першим в Аргентині почав впроваджувати антирабічну вакцину [Перон, 1976].

В іншій частині* він повторює те саме, але додає дещо про родину матері:

...Як і все на цьому світі, моє життя має початок. Цим початком була моя мати. Вона походить з іспанців: Толедо Соса. Вони належали до четвертого покоління аргентинців. Моя бабуся мені розповідала, і я досі це виразно пам'ятаю, що, коли Лобос був лише малим фортом, вони вже мешкали там. Зазвичай, коли стара розповідала, що свого часу перебувала у полоні в індіанців, я її запитував: «Тож що, бабуся... я маю індіанську кров?» Знаєте, мені дуже подобалася ця думка. Я і справді гадаю, що в мене є й крихта індіанської крові. Погляньте на мене: високі вилиці, густе волосся... – справжній індіанський типаж. І я відчуваю гордість за своє індіанське походження, тому що вірю, найкращими чеснотами наділений простолюдин. Я не вірю в розвинених людей. Є лише хороші та погані люди. Це єдині категорії, які я погоджуюся визнати. Більш розвинена людина може стати більш порочною, ніж людина простого походження, тому що чим більше у людини інтелекту, чим більше економічних і культурних засобів, якими вона користується... тим більше небезпеки вона може завдати іншим.

Зараз ви, мабуть, спитаєте мене про батька. Мій батько не був простолюдином. Мій дід по батькові був лікарем родин аргентинських олігархів, досить відомим. Депутат, сенатор, президент Національної ради з питань гігієни, старший лікар парагвайської армії... У нього було міцне економічне становище. Великий контраст з родиною моєї матері, єдине багатство якої становила м'ясна крамниця в Лобосі. Мого діда шанували. Він був естансьєро**, мій батько також... Повторююся, на мою думку, найкраще в країні – це народ. Усе решта, моя люба, поділяється на дві категорії: хороше і погане.

Коли все життя приховуєш справжні обставини свого походження, бо правда, якщо відкриється, коштуватиме кар'єри чи позначиться на добробуті, майже напевно виникає звичка брехати. Згодом той, хто

* Уривки з інтерв'ю, яке Перон дав у роки заслання, наведено в «Повному зібранні творів», том XXIV, онлайн-доступ на www.peronobrascompletas.com (прим. автора).

** Землевласник, поміщик, володар естансії – великого сільськогосподарського маєтку, призначеного переважно для розведення великої рогатої худоби, овець і коней, що має житлові приміщення, стійла, стайні, силосні вежі, погребі та інші господарські будівлі. – Тут і далі примітки перекладача, якщо не вказано інше.

вдається до такої брехні щодо свого минулого, так чи так починає сам у неї вірити, та ще й прикрашати й прикрашати її всілякими новими деталями. Поза сумнівом, саме так чинив Перон, до того ж не обтяжуючи себе зайвою обережністю, попри те що його численні вигадки й відверто фантастичні твердження досить легко було перевірити й спростувати.

У згадуваних записках, розшифрування яких ми шойно відтворили, він припускається безлічі неточностей, заперечень і звичайних вигадок. Цілком імовірно, що його прапрадід був лікарем і сардинцем. До речі, наприкінці XVIII століття лікарів було не надто й багато, тож було б доволі легко переглянути відповідні реєстри, чого, здається, ніхто донині так і не зробив. Можливо, що його прадід, син цього міфічного сардинського лікаря, чомусь народжений в Генуї в 1808 році, на ім'я Маріус, і був дисидентом, що й стало причиною його еміграції, але це жодним чином не могло статися аж у 1860 році, адже він помер у 1856-му в Буенос-Айресі, і в цьому ж місті 17 серпня 1839 року народився Томас Ліберато Перон, дід Генерала.

Мати Томаса Ліберато, Анна Г'юз Маккензі (1818–1877), тобто прабабуся Перона, мала шотландське походження, хоч і народилась у Лондоні. Томас Елой Мартінес [1993] зазначає (я наводжу його думку, незважаючи на те що його робота не гарантує щонайменшої точності, що він сам неодноразово підкреслював, до чого я ще звертатимусь більш детально), що такий собі Педро Перон значиться в пасажирському реєстрі від 1823 року, а дехто на ім'я Домінго Перон прибув до порту Буенос-Айреса з Монтевідео в 1848 році.

«Я гадаю, що він був сенатором», – каже Перон про свого прадіда, але не уточнює, де саме. Це дає привід сумніватися, а чи колись висів у якомусь із його домів портрет того чоловіка, вдягненого в чорне, з мереживним коміром. Якщо так, то це могло бути тільки в домі бабусі Дуті, про яку ми поговоримо за мить.

Так чи так, скидається на правду, що Маріус Перон був торговцем взуття, до того ж вельми успішним, адже у середині XIX століття домігся, щоб його син Томас Ліберато вивчав медицину. Цілком схоже на правду й те, що Томас Ліберато був одним з найвідоміших і найшанованіших лікарів Буенос-Айреса, а також видатним хіміком. Він помер 1 лютого 1889 року, Перон його не застав.

Імовірно, в 1871 році, коли йому виповнилося 32 роки, він стикнувся з епідемією жовтої лихоманки, що спустошила місто, і, так само як і Луїс Марія Драго, Мануель Монтес де Ока та інші відомі лікарі того часу, рекомендував ізолювати хворих. Це була величезна трагедія: хвороба забрала безліч життів, навіть довелося закласти новий цвинтар (сьогодні це найбільше у столиці кладовище Ла-Чакаріта). І попри те що від страшної хвороби померли такі видатні постаті, як Франсіско Хав'єр Муньїс, знаний фахівець з інфекційних захворювань; Лусіо Норберто Мансілья, герой битви на Вуельта-де-Облігадо; і доктор Роке Перес (на

його честь названа місцина, де народився Перон), який очолював Народну комісію боротьби з жовтою лихоманкою, все ж до прихильників ізоляції хворих влада не прислухалася.

Звісно, те, що Томас Ліберато Перон перебував під час епідемії в Буенос-Айресі, ще не означає, що він грав провідну чи бодай якусь помітну роль у її подоланні. У досить ретельній статті Мігеля Анхеля Скенни [1967] «Жовта лихоманка в Буенос-Айресі», в якій, серед іншого, наведено фрагменти щоденника свідка трагедії Мардокео Наварро, який занотовував хроніку поширення лиха, включено повний перелік імен і портрети усіх членів Народної комісії боротьби з жовтою лихоманкою, але доктора Перона ви там не знайдете. Натомість можете прочитати таке:

За переписом 1869 року, в Буенос-Айресі практикувало 160 лікарів, тобто менше одного на тисячу населення. Частина з них на початку епідемії немов вітром здуло, вони передусім рятували власні дорогоцінні персони. Більшість із тих, що залишилися, перемістилася на околиці. Вони поверталися на службу вдень, а з настанням ночі покидали місто. І врешті-решт, десь 50 чи 60 лікарів [з них 36 – члени комісії] весь час перебували в місті, вони відчайдушно боролися зі смертельною хворобою та цілодобово допомогли величезній, постійно зростаючій, кількості хворих. Вони шанували клятву Гіппократа. На жаль, багато з них померло, виконуючи свій обов'язок.

Цікаво, до якої групи належав доктор Перон? Це запитання, на яке мають відповісти дослідники у майбутньому, якщо зможуть.

Згадувані події сталися після битв під Сепедою та Павоном, що відбулися в 1859-му та 1861 році відповідно. На час першої битви молодий Перон був ще студентом і брав у ній участь як лікар-практикант. А ось до кампанії Мітре він долучився вже як хірург.

Але війна у Парагваї, на яку натякає Генерал, тривала у 1865–1871 роках, саме за цих років його дід спочатку захистив дисертацію з судової медицини на тему отруєння миш'яком, а після цього очолював кафедру хімії на факультеті точних наук (1867) і кафедру судової медицини на медичному факультеті в Буенос-Айресі (1870).

Аби уявити соціальну прірву між родичами Перона з матиного та з батькового боку, зазначимо, що в 1874 році, коли поліція полювала на соратника Хуана Іренео Соси, злочинця Морейру, пізніше міфологізованого народним театром як несправедливо переслідуваного героя, уряд відправив Томаса Ліберато Перона на стажування до Парижа зі стипендією в тисячу песо на місяць і зробив його почесним академічним членом факультету фізико-математичних наук.

За Іполітом Баррейро, з чиєї праці взято більшу частину цієї інформації, доктор Перон працював у Бюро патентів на винаходи, у Раді громадської гігієни (хоча і не був її президентом), у медичній асоціації Буенос-Айреса як інспектор аптек та солеварень і навіть був депутатом, лише неясно, чи від федеральної столиці, чи від провінції Буенос-Айрес. В своїй книжці «Я, Перон» Павон Перейра йде за нестримною фантазією Генерала й робить його сенатором-мітреїстом від провінції Буенос-Айрес, і не лише президентом Національного департаменту гігієни, а й його засновником, а ще старшим військовим лікарем під час війни в Парагваї. «Також він здійснив кілька місій за кордоном, – додає автор, – насамперед у Франції, де жив кілька років».

Інститут Пастера в Буенос-Айресі навів дані щодо антирабічної вакцини (електронна публікація на www.pasteur.secyt.gov.ar/historia.html), згідно з якими у червні 1884 року консул Аргентини в Лондоні дон Мануель Гарсія повідомив міністрові закордонних справ пану Франсіско Ортісу таке:

Засіб від водобоязні, відкриття доктора Пастера. Аргентинська делегація, Лондон, 19 березня 1884 р. Пане міністре, я вважаю телеграму «Таймс», короткий зміст якої тут наведено, такою важливою, що, аби не втратити посаду, поспішаю надіслати її вам і змушений зробити це без попереднього перекладу, як мені б хотілося. Мануель Р. Гарсія.

Зі свого боку, Хосе К. Пас, повноважний посол Аргентини в Парижі, і група аргентинських лікарів і учених, що проживали у Франції, серед яких був доктор Десідеріо Фернандо Давель, який вдосконалювався в педіатрії, зацікавилися експериментом Пастера. Доктор Давель, наймолодший з аргентинських лікарів у Парижі, став першим іноземцем, який брав участь у дослідженнях Пастера. 6 липня 1886 року законодавча влада провінції Буенос-Айрес видала закон, згідно з яким доктор Давель отримував 200 національних песо щомісяця протягом року для вивчення в лабораторії Пастера щеплень проти сказу та сибірської виразки, та зобов'язувала доктора Давеля представити виконавчій владі детальний звіт про результати своїх досліджень. Це не були аж надто великі гроші, але Давель погодився й почав працювати з Пастером. Потім він повернувся в Аргентину. На нього не чекала тріумфальна зустріч, а його пропозицію створити Інститут боротьби зі сказом було відхилено. Відтак доктор Давель створив лабораторію в своєму власному будинку на вулиці Соліс, 236, оснашену сучасними німецькими інструментами, наданими доктором Карлосом Мальбраном. Саме там була вперше виготовлена й досліджена антирабічна вакцина. 4 вересня 1886 року перше щеплення вакциною зробили трьом уругвайським дітям, яких вкусив скажений собака. Наступного дня газета «Ла-Пренса» опублікувала

таку новину: «Заснування Інституту Пастера, антирабична вакцинація. Доктор Давель робить перші підшкірні ін'єкції дітям, які приїхали з Монтевідео, їх вкусив собака: Хосе Пінедо, 13 років, укус на одній руці; Басіліо, 11 років, укуси на обох руках; Ельвіра, два з половиною роки, легкі укуси». Ця подія проклала шлях для підготовки та застосування вакцини у закладах Громадської допомоги. У серпні 1887 року доктор Давель надіслав представнику уряду провінції Буенос-Айрес доктору Франсіско Сегі доповідь про метод доктора Пастера під назвою «Сказ і метод Луїса Пастера задля його запобігання», яку опублікувала газета «Ель-Діа» в Ла-Платі (26 сторінок). 14 вересня 1894 року о 16:00 лабораторія Пастера справила новосілля у будівлі, розташованій на вулиці Морено, 1959, між Комбате-де-лос-Посос і Саранді, спеціально побудованій муніципальним урядом під керівництвом доктора Федеріко Пінедо. Так було вшановано восьму річницю першої вакцинації, проведеної в Буенос-Айресі доктором Десідеріо Ф. Давелем. Доктор Давель, засновник і директор лабораторії Пастера, виконував свої обов'язки у 1886–1900 роках, під час президентства Мігеля Хуареса Сельмана (1886–1890), Карлоса Пеллегріні (1890–1892), Луїса Саенса Пенья (1892–1895), Хосе Е. Урібуру (1895–1898) і Хуліо А. Рока (1898–1904). Тож вакциною спочатку нехтували (це важко зрозуміти, адже в країні одним з головних напрямів економіки було розведення великої рогатої худоби), але в жодному разі вона не зазнавала переслідувань. І, як ми бачимо, доктор Перон не мав до неї аж ніякого стосунку.

А зараз перейдемо до другого твердження Генерала, згідно з яким донья Хуана Соса має іспанське коріння. Нібито, коли Лобос був лише невеличким фортом, бабуся Мерседес перебувала у полоні індіанців, а його дід був лікарем родин аргентинських олігархів і вельми заможною людиною, естансьєро, як і його батько, а мати мала... м'ясну крамницю в Лобосі! Тут фантазія Генерала дещо вирує. У пошуках чого? Вищого соціального походження, ніж воно було насправді? виправлення минулого? Усе це, звісно, було зайве. Те, що Томас Ліберато був естансьєро, не важило більше, ніж те, що він був хорошим лікарем, і не рятувало Маріо Томаса Перона від жалюгідної реальності: Маріо Томас уособлював покоління, що вироджується, в сім'ї, яка намагалася підвестися вище соціальною драбиною. Звісно, Генерал не міг приховати свою індіанську зовнішність, яка з плином часу ставала більш виразною (на момент інтерв'ю йому було вже за сімдесят), тож вельми вчасно віднайшлася бабуся у полоні, та не якась дальня бабуся, а саме бабуся Мерседес.

Кастильська вигадка, поза сумнівом, бере початок в офіційній біографії Павона Перейри [1952]:

Також вихідцями зі Старої Кастилії були батьки дона Хуана Іренео Соси, його прабатька, тож старими кастильцями були всі предки з материного боку нашого героя, – брехав Перейра. – Ці

поселенці, ніби не бажаючи зрікатися цивілізаційних традицій свого роду, селилися на околицях південного кордону Буенос-Айреса, точно в межах, встановлених доном Хуаном Мануелем де Росасом під час першого завоювання Пустелі, ще в 1833 році. Соса та Толедо були одними з останніх поселенців, які покинули ці місця, після того як вони були спустошені внаслідок кривавих походів вождів [корінних жителів] Салінас Грандес, тих самих, які пізніше на чолі з Кура досягли своїми неочікуваними набігами берегів Саладо, сіяли скрізь спустошення та страх, яких генерал Рока назавжди підкорив, здійснивши вдалу експедицію до Пустелі...